

Милицав Миленковић

*Чехов је лековић***Портрет уметника
Миодрага Ђукића*

МИЛЕНКОВИЋ: Ово је портрет уметника. На њему је драмски писац и човек који је цело своје стваралачко биће окренуо и посветио театру. Од студирања и дипломирања на одсеку драматургије на престижној школи која се звала Академија за позориште, филм, радио и телевизију, до Удружења драмских писаца на чијем се челу сада налази, човек који исписује и свој животни и стваралачки пут за позориште. Аутор је неколико запажених драмских дела извођених на сценама наших позоришта. Најпре *Стријелиз код Цакера*, потом преко *Кисеоника*, *Александра*, *Криичњака*, до Баштиника. Аутор је неколико радио драма, успешних и запажених. То је драмски писац Миодраг Ђукић. Добро дошли, господине Ђукићу.

ЂУКИЋ: Боље вас нашао, господине Миленковићу.

Миленковић: Мило ми је, да се у пожаревачкој САТ ТВ-у срећемо и да

почињемо разговор о вашем литерарном и друштвеном ангажману. На самом почетку, чини ми се да бисмо се могли сетити наших студентских дана и сетити оног цитата из мудрог Шекспира, који је говорио, да је глума, театар, па према томе и литература на основу које се позориште прави и одувек јесте остало огледало живота. Да покаже врлини њене сопствене црте, срамоти њену сопствену слику и самом времену и бићу света, његов облик и отисак. Дакле, питам Вас, шта је за вас, као писца, посебно као драмског писца, то што се зове живот и какав је ваш однос према њему. Да ли сте ви само сведок, саучесник или можда интерпретатор.

Ђукић: Знате, лако је било Шекспиру да тако нешто изјави, с' обзиром да је он живео у једном времену, које је било теже него данашње, али времену у коме је постојала јака вера у смисао живота, смисао позоришта, у смисао свих оних духовних институци-

* Интервју Миодрага Ђукића са Милицавом Миленковићем емитован на САТ-ТВ Пожаревац, с јесени 2005. године

ја из којих је један геније као Шекспир изникао. Данас је време такво, да, лично мислим, да апсолутно онемогућава појаву таквог једног ствараоца, као што је био Шекспир. Но, то не значи да је литература, да је стваралачки чин, да је потреба за хуманим испољавањем људског бића на било који начин данас мања, него у Шекспирово време. Само су се промениле околности, променио се живот, рекао бих да су се вредности релативизовале и да је тај материјални елемент живота постао примаран. И у Шекспирово време се, разуме се, ценио новац. Шекспир је писао за паре и живео од писања. Ми данас пишемо, али не за паре и не живимо од писања. Могло би се рећи да живимо за писање, али сигурно је да не живимо од писања. Ја не знам који српски драмски писац живи од писања. Веома често се помиње тај, рекао бих, прокламовани нови светски поредак, кога се ја лично не бојим и мислим да то није лош концепт живота будућег човечанства. Али се питам, да ли је тај нови светски поредак у једној таквој хетерогеној средини, као што је данас свет, могућ. Мислим, да није могућ, говорећи из нашег искуства. Код нас је нови светски поредак претворен у нови српски поредак, што значи негацију свих културних вредности које ми баштинимо кроз нашу комунистичку историју.

Миленковић: Дозволите, кажете, да је писање изазов. Да, човек од нечега мора живети, или да за нешто живи. Ви сте рекли да данашњи писац, пре свега живи да би изразио свој став, своје мишљење, да би изразио свој унутарњи свет и понудио га читаоцу, односно гледаоцу. Шта је то од по-

верења, од наде, да ће та реч писца, драмског писца, стићи до читаоца, до гледаоца. Да ли то држи писца да остане на тој таласној дужини?

Ђукић: Знате, углавном када је реч о писању, мање више све што се о писању каже, то је тачно, али није само то тачно, пошто је читав тај чин веома сложен, један психолошки, ја бих рекао чак антрополошки феномен. Писање постоји од часа када је створена азбука, кад су створена прва слова. То су, разуме се, још Феничани у давна времена у античкој цивилизацији, од које су после Грци узели писмо. Али пре Феничана је постојало клинасто писмо у Месопотамији. Значи, човек је увек имао жељу да запише себе, он је имао велику потребу и све потребе проистицале су из његових религијских искустава. Дакле, имао је велику потребу за вечношћу, за неунштивошћу, да на било који начин оствари ту вечност, па макар и артифицијелно, макар виртуелно кроз стваралачки чин. Једноставно, то је један дубок генетски порив да апсолутно одсликава потребу човека да се идентификује са својим временом и са његовим вредностима, стварајући нове вредности. Све оно што је стварање нових вредности и разуме се, оно што је чување већ створених вредности, односно баштине, квалификује и идентификује један народ као цивилизовани народ. Ми Срби смо потпуно свесни тога и разуме се, имамо потребу, традиционалну потребу, да наставимо нашу националну културу, која се једино може створити кроз индивидуални креативни чин. Знате, може се и кроз колективни креативни чин, ако је реч о уметностима као што је позориште.

То су дакле синтезе, и ту се стварају вредности са више аспеката, из више уметничких дисциплина. Међутим, ипак, у основи и суштини сваког уметничког чина лежи појединац који жели да допре до себе, да допре до свога бића, до своје душе. Жели да створи, једноставно направи неку врсту синтезе онога што је његово искуство и да захваљујући тој синтези да смисао сопственом животу.

Миленковић: Позориште је изашло из магијског опредељења или магијске слутње човека, од оног цртежа, у оној Алтамирској пећини, до обредних игара, религиозних и тако даље. Тек касније су дошле писане драме, писани игрокази, које су глумци учили.

Ђукић: Теспис је за време Пизистрата створио драму, заправо отворио могућност да драма изађе из мистеријских игара, дакле, из ритуала и обреда. Ритуали и обреди су стари колико и човечанство у једном смислу, када је већ човечанство сторнирало своју антропогенезу. Знате, када је створено као човечанство, када је изашло из оног анималног периода, тада су почела да се појављују основна питања човеку, и тај је човек кроз тражење истине покушао да допре до неких категорија, као што је категорија Бога. Јер, Бог је највећи појам у историји човека и кроз тражење Бога, кроз тражење истине човек је, разуме се, полако ушао у своју основну проблематику, пре свега психолошку, а затим социјалну, друштвену, која је у ствари карактеристика цивилизације. Та социјална категорија је одмах почела, пре свега кроз морална питања античке Грчке, па све до данас. Значи, позориште је такође било идеално као

драма, али, као мистеријска драма. Као Дионисијске игре, као Деметрине игре и уопште, историја позоришта јесте у суштини историја цивилизације.

Миленковић: Не ради поређења, не ради неких других разлога, него просто подсећања ради: Најплеменитије светковине у античкој Грчкој су биле незамисливе без извођења комада у то доба савремених писаца Есхила, Софокла, Еурипида. Чак, то су били врхунски доживљаји, врхунац светковина које су у то време приређиване. Дали се то поверење које се тад неговало у драму, у драмску реч продужило, одржало до данашњих дана, односно каква је данас судбина позоришта, драме, драмског писца, не само у нашим условима?

Ђукић: Па видите, некад је у античкој Грчкој, коју сте поменули сада, једна од најтежих казни и судских пресуда, поред смртне казне и изгнанства, била и забрана уласка у позориште. То је била велика деградација за сваког грађанина Атине, који је био кажњен на тај начин. Данас је, разуме се, ситуација сасвим другачија. Позориште је, на одређен начин, врло често рецидив, ја бих рекао, многих позоришних искустава. Тако да данашње позоришно искуство, позоришни стилови које ми налазимо у позоришту, сви припадају позоришном искуству, али не хомогеном, него хетерогеном искуству, које се вуче кроз векове и кроз разне периоде културнога развоја човечанства. Тако да је данашње позориште, бојим се, нешто, због чега човек не мора да иде у позориште да гледа представе, јер му те представе не нуде одговор на питања која га муче. Данашња питања која човек себи по-

ставља су питања која су на неки начин превазишла домен филозофије, тако да мислим да би данашњи театар који је тако различит у свету, у Србији требало пре свега да буде театар који приказује српску савремену драму, јер управо то уметничко стваралаштво, то књижевно стваралаштво код нас, јесте оно што би могло заинтересовати гледаоце, позоришне. Оно што му позоришта нуде кроз своје репертоаре то је једна врста декадентног гледишта на живот у западном свету. Западни дух је професионализован, њихово позориште је савршено и просто човек не може да оде у позориште, а да не доживи духовну сатисфакцију, односно, да не доживи задовољство што је присуствовао једном чину који је до те мере савршен да заиста изазива осећај сатисфакције.

Миленковић: Поменули смо неколико ваших драмских текстова. Ја бих узео један. Зове се *Александар*. “Комедија у два чина”, како сте ви то насловили. У тој драми постоји нешто што сте ви назначили као “музеј степеништа”. Наиме, драма односно комедија се догађа у једној кући у чијем се средишту налази безброј степеништа која воде некуда у вис. И та комедија се завршава карактеристичном репликом, кад један лик пита: “Виђи де Митре јел’ свануло”, а Митар одговара: “Није још”. Те две ствари, тај “музеј степеништа” које воде ни у шта или у никуда и то што још није свануло, како бисте ви ту метафору или те две метафоре аплицирали на ово време?

Ђукић: Драма *Александар* је изведена негде пре двадесет пет година, можда и више, у Југословенском драм-

ском позоришту и, нажалост, већина тих глумаца, великих српских глумаца није више међу живима, а та два попа, једног је играо Милан Ајваз а другог Миро Мирановић су били врло симпатични у представи. Сам тај такозвани “музеј степеништа” у ствари јесте нека врста метафоре. За нашу малограђанску надобудност, потребу да глумимо велики свет и велику архитектуру, то су степеништа која, како сам ја и назначио, не воде никуда. Значи, практично, то су неки путеви којима се јунаци и даме могу кретати, али је сигурно да њима неће доспети ни до каквог циља. А што се тиче сванивања, то је рекао бих, једна духовита алегорија. У то време, за време популарног Јосипа Броза Тита, то је било нешто нечувено и то су ми скинули са репертоара у Црногорском народном позоришту у Титограду, тадашњем. И у Југословенском драмском позоришту умало нису забранили. Директор позоришта тада је био Буца Мирковић и захваљујући његовом залагању и његовој храбрости она није била скинута. Иначе је било велико наваљивање да се скине са репертоара. То да није свануло, још, да није још увек свануло, то је ваљда свима јасно, уколико ми свануће доживљавамо као победу разума, победу рада, победу истине, победу резултата рада. Уколико победу дозвољавамо као једну врсту заиста, рекао бих, стварања номенклатуре вредности, неке табеле у којој ће људи који више вреде бити боље вредновани од људи који мање вреде и који мање доприносе друштвеној заједници у било ком смислу речи, на материјалном или духовном плану.

Миленковић: Ви сте пре 25 година написали да још није свануло.

Ђукић: Није још.

Миленковић: Шта бисте данас написали?

Ђукић: Исто. Исто. Поготово што данас ми идемо ретроградно; ми смо дошли у један ретардиран положај у друштвеном смислу речи. Од државе која је тада била средње развијена европска држава, постали смо најнеразвијенија држава на свету. Држава у којој је врло проблематично живети, тако да млади људи, који сигурно воле своју отаџбину, који воле Србију, не могу да нађу ни један позитиван одговор на питање: “А шта ће они овде?” Јер, очигледно да или ова држава није заинтересована за њих, или је једноставно нема. Можда ми мислимо да живимо у нечему што се зове држава. А можда те државе заиста нема. Можда имамо неколико чиновника који имају своје шефове на Западу, које слушају, које морају да слушају и, на тај начин нас све доводе у један вазални положај, у подређени положај, у положај у којем човек апсолутно није у стању да претпостави шта му се може догодити сутра, шта прекосутра а шта чак и данас.

Миленковић: То још није написано ни у вашим, ни у, не знам, којим драмским комадима, па вам ја предлагем да останемо још мало код театра. Вратићемо се и на ту врсту нашег животног ангажовања.

Ђукић: Добро, али написано је. Да знате. Ми издајемо, Удружење драмских писаца Србије издаје едицију “Савремена српска драма” и објавили смо већ око сто комада из савременог жи-

вота Србије. Према томе, треба прочитати ту едицију и видети да драмски писци Србије и те како пишу о томе.

Миленковић: Хтео бих да Вас још задржим на театру. У моди су биле различите врсте или различити жанрови. Политички театар, доминирала је антидрама, доминирао је театар апсурда и тако даље. Шта је данас основна карактеристика театра у свету или код нас. Правац, тенденције?

Ђукић: Па, ја бих рекао, знате, да је јурњава за неким новим карактеристикама, драматуршким и естетским, допринела томе да су се практично стилови погубили, да су се премештали, помешали, да више нема ничега што је карактеристично сем тога да ништа није карактеристично. Видите, у целом свету људи пишу драме онако како живе. Дакле, пишу из свог искуства. У Србији такође, драмски писци пишу онако како живе. Дакле, пиши из свог искуства.

Миленковић: Битан је живот као параметар сваког стваралаштва?

Ђукић: Хоћу да вам кажем да ће вероватно и српски драмски писци писати драме са много више оптимизма, када буду живели боље.

Миленковић: А, кажите ми, од Чехова до Бекета или од Есхила до, да кажем нашег Душана Ковачевића, шта је то по вашем мишљењу што је највиталније у театру?

Ђукић: Па видите, да вам кажем нешто. Лепо је рекао Пирандело једном приликом, и ја га врло често цитирам, а то је да је у ствари реалност, вечност, стабилна категорија живота позоришта, а да је живот ефемеран, пролазан. Јер, он каже, да кад се отвори сце-

на неког Есихоловог комада или Еурипидовог или Софокловог, она се отвара и почиње на исти начин или се дешава на исти начин као и пре две хиљаде петсто година. Значи, она је неуништива. Драма је неуништива она је апсолутно за сва времена. И оно што је најкарактеристичније за драму то је рекао и сам Аристотел. Он је рекао да је основна вредност драме поезија, а да је поезија изнад историје, зато што историја говори о појединачном, а поезија говори о општем. Зато драма, као поезија која говори о општем, говори о проблемима човека за сва времена. Она је заправо доказ да се људско биће у суштини својој не мења, оно се мења кроз технологију, кроз начин живота, кроз стандард, кроз разне облике цивилизацијског искуства, али његово биће у суштини остаје исто, непроменљиво, и то се најбоље види у драми. Све се мења, наука се мења, филозофија се мења, историја се мења, драма остаје иста. Зато је драма по мом мишљењу, као разуме се и по Аристотеловом, највише вреднована хуманистичка творевина.

Миленковић: Кад смо код тога. Драма је у животу. Живот је у драми. Драмски писац је та спона између једног и другог. Али тај драмски писац је и у сваком актуелном дневном догађању, он је и у политици. Како писац, односно драмски писац може, сме да комуницира са политиком?

Ђукић: Драмски писац сме све што је допуштено, рекао бих, стандардима који су карактеристични за савремену слободу, за време и тако даље. Он не сме једино да буде, рекао бих, неукусан у својим наступима. Ми драмски писци Србије смо окупљени у Удру-

жењу драмских писаца Србије и на итекако интересује политика и то се може видети кроз наш часопис "Драма". Значи, ми смо врло заинтересовани за друштвена и политичка питања наше земље и нашег народа, јер сматрамо да све зло проистиче управо из лошег решавања тих питања. Дакле, из лоше атмосфере коју су створили режими који су на власти већ више година, деценија. Та атмосфера изузетно је лоша у Србији, и могу рећи да нико ни код нас, а ни у иностранству не види начин на који ћемо изаћи из те атмосфере, из те депресивне, негативне атмосфере. Једноставно, чак ни народ више није у стању да разуме то што му се дешава. Мислим, политичари су постали нешто што је наша судбина, и кад народ види какви су ти политичари, колико су интелигентни, колико су образовани, колико су озбиљни, колико су поштени, њега ухвати паника за сопствену будућност и то је потпуно природно. Драмски писци, разуме се, о томе размишљају. Код нас постоје људи који се боре за такозвани модерни демократски аспект живота друштва, али на начин који је чиста деградација демократије, и то је оно што драмски писци никако не могу да прихвате и о чему на свим скуповима годинама стално говоре. Немојте мислити да смо ми тако почели да говоримо од петог октобра, када је победила мафија, уз помоћ војне и полицијске мафије, и економске и политичке мафије и дошла на власт у Србији. То се зове "пети октобар". Не, ми смо и раније врло често дизали глас против неправди, разних неправилности и против онога, што смо сматрали

да власт нема права да примењује према народу, према слободним људима.

Миленковић: Били сте директор Музеја позоришне уметности, били сте председник Управног одбора Народног позоришта. Сада сте на челу Удружења драмских писаца. Познате су едиције “Савремена српска драма”, коју сте мало пре ви поменули, познат је и часопис на чијем сте ви челу, часопис “Драма”. Разумео сам да је то једно живо и на свој начин непрекидно изазовно поље вашег деловања. Колико је људи у Удружењу, колико је драмских писаца у Удружењу на линији хуманистичког опредељења?

Ђукић: У Удружењу по разним питањима, статусним питањима пре свега, можемо да чујемо и неке дисонантне тонове, неке друге предлоге, другачија мишљења, а када је реч, рекао бих, о оним капиталним вредностима, капиталним институцијама као што су државне, као што су институције духа, као што су институције других облика друштвеног живота, школство, здравство, наука, војска, полиција, мање више имамо хомогенизована мишљења и ту немамо никаквих проблема да се разумемо. Јер, на жалост, било би јако добро да се ради о неким финесама. Не, ту се ради о најкрупнијим не само превидима, потезима који ову државу дестабилизују до мере и њеног поништавања. Значи, ти писци као просвећени интелектуалци Србије, веома су свесни времена у којем живе, и знамо да они не могу да то време изразе политичким језиком у свом драмском стваралаштва, него га испољавају кроз једну поетску концепцију, али у друштвеном смислу речи. Они и те како, и те како, брину и размишљају о

оном што се дешава овом народу. Јер су проистекли из њега, пишу за њега и пишу, на крају крајева, на његовом језику.

Миленковић: Били сте министар културе и то запажен, запамћен министар културе. Колико ја знам, по добром. Шта ви памтите из тог времена кад сте били министар културе? Кажу, да, скоро не постоји општина у Србији коју нисте обишли и према њој успоставили неки однос, мислим према култури те средине.

Ђукић: Знате, ја не бих причао ништа о себи као министру, али могу да кажем да сам у том периоду стекао једно огромно богатство, лично. Упознао сам Србију суштинскије, другачије, сложеније, боље него што сам је познавао пре тога. Мада сам увек био човек који је неизмерно волео своју земљу и то је случај, разуме се, и данас. Као што је то случај са грађанима и Србима уопште. Међутим, ја сам тада упознао институције, упознао сам разлике у материјалном положају институција, упознао сам разлике у духовном искуству институција. Те разлике су биле у суштини врло мале. Србија је јединствена и цела на духовном плану. Она је апсолутно окренута позитивним вредностима и оно што се нама десило пре неколико година, као једном просвећеном народу, нешто је што нико, нико од нас није у стању да схвати. Ни код нас, ни у свету. Варварство, то дивљаштво, то бомбардовање Србије, које је било апсурдно до невиђених размера и веома сурово, могу вам рећи. Не знам како је било могуће да тај цењени свет, којег ја изузетно ценим, дође до такве лудачке идеје да тако сурово бомбардује један

народ који је био потпуно миран, благородан и рекао бих на један скроман начин и благословен. Али, Србија са својим институцијама, уколико је нико не дира, сигуран сам да може кроз своју националну културу, кроз своје национално стваралаштво да стане у ред са најразвијеним земљама света, јер ми смо окренути духовности. Ми смо народ чија је генеза у духовности. Ми смо стари православни народ, који је својевремено имао развијену културу, једну од најразвијенијих култура у свету. Тако да све то нама није далеко, све је то нама близу, све сам то успео да видим. Али сам видео и колико је наша земља разорена, у каквом су бедном стању били манастири, цркве, галерије, школе, разна издавачка предузећа и тако даље. И, оно што је било најважније, ми смо тада хтели да духовно реинтегришемо читаву Србију.

Миленковић: Лако ћемо се сложити да је култура заједно са још неким духовним вредностима, најпоузданији чувар националног идентитета. Дакле, српска култура, српска духовност је најпоузданији чувар српства. Шта је то што бисте ви из културе, из духовних вредности издвојили као најбитнију компоненту очувања тог националног идентитета? Српског.

Ђукић: Па знате, ја не бих никад издвојио једну компоненту. Ја сам увек говорио да постоје две компоненте.

Миленковић: Можда и више?

Ђукић: Најмање две. Једна је да српски народ може имати само оно што створи и друга је компонента, да српски народ може имати оно што је створено, а што сачува, дакле, своју баштину. Дакле, однос, рекао бих вео-

ма брижан однос, према духовној баштини и према актуелном културно уметничком стваралаштву је у ствари тај однос који идентификује, који легитимише власт, у једном времену. И ако та власт не води рачуна о те две компоненте, онда то није народна власт, то је власт против интереса свога народа. А ја мислим да је такав случај данас.

Миленковић: Дакле, стваралаштво као основна компонента, као битна одредница, стваралаштво које данас настаје и очување стваралаштва које је било за време других, претходних времена?

Ђукић: Тако је.

Миленковић: Како данас видите, доживљавате културну политику?

Ђукић: Па, ја данас могу да кажем да, на жалост, нисам приметио да постоји културна политика у земљи. Једноставно, нисам приметио зато што је та ствар до те мере приватизована и постала је, рекао бих, готово морбидна. Кроз праксу појединих министара, да се иживљавају на тековинама овога народа, на тековинама његове историје и на тековинама које имају општи, ја бих рекао општеевропски и општесветски значај. Према томе, данашње време јесте врло трагично за овај народ, без обзира на то што ће неко помислити да ја радикално износим своје мишљење и да сам ја човек који није у стању да одмери своје оцене. Ја ћу вам рећи да сам се веома много трудио, али да ми никад није пошло за руком да заиста видим било шта позитивно у овој земљи. Рећи ћу вам и то да, рецимо, једна дама која се зове Александра Јовићевић, која је помо-

ћник министра за културу, која је изјавила када је почела да ради свој посао, да сматра да је реч “патриотизам” и патриотско осећање, срамота за сваког цивилизованог човека, да је та дама нанела тако велику штету институцијама културе, а нарочито културно уметничким удружењима и друштвима, да је то апсолутно незамисливо у вишевековном искуству, културном искуству у Европи и свету. А сад чујем да ће она остати помоћник и код новог министра. То је за мене у ствари само доказ да се у земљи ништа није променило. Да је све остало исто, да је отишла једна половина ДОС-а са власти, да је дошла друга половина њена, комплементарна, Ја не верујем у демократе који своју демократију спроводе на крајње примитиван, приватан и рекао бих на начин, који апсолутно не може у пракси да остане као демократски резултат.

Миленковић: Морам да вас питам. може ли писац без патриотизма?

Ђукић: Не може.

Миленковић: Сме ли политичар без патриотских осећања и одређења?

Ђукић: Као што видите сме. Наше најновије искуство је то доказало. Ми имамо политичаре који не само да нису патриоте, него се чак и стиде патриотизма, хуманистичке категорије која је створила читаву Европу.

Миленковић: Упознали сте, видели сте доста тужно стање наших институција културе, споменика културе и тако даље. Имате ли неко осећање да вам је нека од битнијих ствари у вашем бављењу културном политиком Србије промакла и коју бисте сад као

циљ себи поставили и коју бисте исправљали.

Ђукић: Не, сад. Чак одмах када сам био смењен као министар културе, схватио сам, да сам веома много погрешно што сам одржао чиновнички кадар у Министарству културе, јер сам у међувремену, доста дуго, а данас већ потпуно сигуран и уверен, да су чиновници министарства културе управо највеће штеточине и заиста ми је жао што постоје тамо људи још из мог времена који су се веома добро прилагодили и који су учинили све што су могли да би девастирали културне вредности у Србији. То ми је жао.

Миленковић: Локално тле на коме се налазимо је Пожаревац, Мало Црниће, Стиг. Ви сте кум Хора “Барили”. Доста сте чинили на подршци и довођењу људи чије је присуство било драгоцено на ФЕДРАС-у у Малом Црнићу. Како сад гледате на културу и какав однос имате према овом крају?

Ђукић: Ја мислим да је овај крај заштитни знак Србије у најбољем смислу речи. Ја сам увек волео Пожаревац, Браничевски округ, волео сам Мало Црниће и тамо сам био више пута у жирију на ФЕДРАС-у и као што вам је познато нисам излазио из овог краја и мени је част што сам кум, што сам био у прилици да будем кум пожаревачком хору, који је толике светске награде освојио. Али није то само тај хор, Пожаревац се труди, веома много и озбиљно, без обзира на све Сциле и Харидбе кроз које пролази овај народ, да одржи културне установе које историјски имају континуитет. Ја мислим да то њима иде веома тешко али очигледно је да успевају у одржавању институција културе и то је мени изу-

зетно драгоцено и ја то веома ценим и поносим се тиме право да вам кажем.

Миленковић: И поред свега, човек остаје у бићу оно што му је основно осећање и одређење. Мислим да је то у вашем случају драмско стваралаштво. Ком писцу, драмском писцу се ви враћате, кога најрадије читате?

Ђукић: Па знате, лични укуси су веома чудни, ја кажем чудни, иако ћете се вероватно изненадити. Ја наравно волим Чехова. Зашто бих у том случају мој укус био чудан. Па, јесте чудан у томе што ја мислим да људи не читају ништа, не читају чак Чехова, а још мање читају његове драме, а немају прилике да их гледају на српским сценама. На Западу се Чехов игра више од Шекспира, више од било ког западног писца, а ми читамо оне западне писце за које Запад није ни чуо, а Чехова не читамо. Не играмо чак ни Нушића, знате, који је наш, не само што је наш, већ заиста писац великог духовног и драматуршког волумена.

Миленковић: Кад сте поменули Чехова, знате ли да је он веровао да пише комедије?

Ђукић: Па јесте. Он је писао комедије. Ја не знам зашто ви мислите да то нису комедије. То су праве правцате

комедије, које у крајњој линији изражавају трагичну судбину Руског духовног беспућа. Јер, Руси кад су се суочавали са европским искуством они су се доста погубили. Тако да Чехов јесте, на неки начин, сам врхунац, ја бих рекао, климакс руске декаденције. Чехов спада у импресионисте, као што вам је познато, али Чеховљев импресионизам је изузетно сетан, рекао бих тужан. Има доста, нажалост и цинизма али оплемењеног људског реалистичког цинизма који приказује руску душу на један другачији начин од руских класика. Рекао бих да су се Руси већ тада разболели у сукобу са новим светским поретком, већ тада су предосетили, да неће моћи да развију онај потенцијал, који су имали на свом историјском путу и да је тај потенцијал доведен у питање, једним новим стандардом буржоаског, малограђанског, животног начела и да је ту у суштини, Чехов нешто што лечи кад се чита. Заиста је Чехов лековит. Ја Чехова могу да читам увек као што могу да слушам Чајковског, на пример.

Миленковић: Хвала вам господине!

Ђукић: Молим.

Миленковић: Био је то портрет Миодрага Ђукића, драмског писца.